

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra středoevropských studií, Seminář romistiky

Dějiny a kultury zemí Asie a Afriky

Teze disertační práce

Helena Sadílková

**Poválečná historie Romů v Československu ve vzpomínkách
pamětníků:**

**Možnosti rekonstrukce poválečné migrace vybrané skupiny Romů
ze Slovenska do českých zemí**

**Post-war history of Roms in Czechoslovakia
in the Eye-Witness Perspective:**

**Possibilities of Reconstruction of Post-War Migration
of a Selected Group of Roms from Slovakia into the Czech Lands**

2016

Školitel: PhDr. Jan Červenka, Ph.D.

Tématem práce je poválečná migrace Romů ze Slovenska do českých zemí. V historii Romů na území Československa se jedná o proces zásadního významu a to hned z několika úhlů pohledu. Za prvé je významný z hlediska svého bezprostředního výsledku, kterým bylo samotné ustanovení nové romské populace na území poválečných českých zemí a její rozšiřování v následujících letech. Migrační zkušenost a přesídlení určité části Romů ze Slovenska do českých zemí mělo také zásadní význam z hlediska transformace zkušenosti a situace Romů pocházejících ze slovenského území, ať už přesídlili do českých zemí nebo zůstali žít na Slovensku. V neposlední řadě byla také poválečná migrace Romů zásadní z hlediska dalšího vývoje ve formování vztahů české společnosti vůči Romům a proměny náhledu na romské obyvatelstvo ze strany centrálních institucí. Na uvedené změny pohledu na centrální úrovni pak také navazovalo formování dalších/nových postupů při řešení problémů, na něž v novém soužití jak majoritní tak romská společnost v českých zemích narážela. Na proměně centrálního přístupu k Romům pak také záležela proměňující se míra státní podpory akademického zájmu o Romy jako specifickou menšinovou skupinu.

Jádro práce tvoří případová studie poválečné migrace konkrétní lokální skupiny Romů z jihovýchodního Slovenska. S přihlédnutím k jejich předválečné a válečné historii sleduji, jakým způsobem se vyvíjely jejich lokální dějiny v kontextu jejich zapojení do poválečné migrace do českých zemí. V centru mé pozornosti je přitom jak vývoj v dané obci na Slovensku, tak i historie jednoho z migračních pohybů těchto Romů, jehož výsledkem bylo ustanovení jejich nové komunity v Brně jako v nejvýznamnější cílové lokalitě jejich poválečné migrace. Časové období, které přitom moje studie pokrývá, odpovídá přibližně rozmezí mezi dvacátými až sedmdesátými lety 20. století.

Uvedenou případovou studii přitom zasazuji do kontextu dosavadního výzkumu poválečné historie Romů, včetně historie výzkumu poválečné migrace, kterému se věnovali různí badatelé od padesátých let 20. století až do současnosti. Zaměřuji se přitom zejména na otázku možností výzkumu poválečné migrace Romů z historické perspektivy, přičemž do svého přístupu zapracovávám jak metody orální historie, tak i metody klasického historického výzkumu. Druhým sledovaným tématem je pak otázka, jakým způsobem přispívá detailní zpracování takto pojaté regionální sondy k výzkumu poválečných dějin Romů jako celku.

1. Struktura práce

V první kapitole práce mapuji dosavadní literaturu k tématu poválečné migrace Romů ze Slovenska od padesátých do osmdesátých let 20. století s ohledem na proměny centrálního přístupu k „řešení cikánské otázky“ v Československu mezi lety 1948-1989 (srov. Pavelčíková 2004, Jurová 1993, 1996). Ten v nich nastiňuji jako zásadní kontext pro detailní přiblížení z něj vyplývajících možností a mezí dobové realizace výzkumu orientovaného na Romy včetně jejich poválečné migrace a zaměření i rozsah jeho výstupů. Na základě archivního výzkumu a publikovaných textů (např. Uherek a Weinerová 2004, Hübschmannová 2003a) v ní dokumentuji dvě důležité etapy státní podpory výzkumu orientovaného na Romy na půdě Československé akademie věd – na přelomu šedesátých let na půdě Ústavu pro filosofii a sociologii a od konce sedmdesátých let na Ústavu pro etnologii a folkloristiku. Věnuji se též okolnostem vzniku další platformy, v rámci které byl realizován výzkum romského tématu pod vedením Mileny Hübschmannové na Státní jazykové škole (Hübschmannová 2003a, Sadílková 2009). Zabývám se bližší analýzou dobově publikovaných výstupů těchto výzkumů, z nichž několik vyzdvihuji jako inspirativní s ohledem na jejich zaměření, metodu vedení výzkumu a interpretaci dat (Guy 1977, Haišman 1988, Grulich a Haišman 1986).

V druhé kapitole sleduji další vývoj výzkumu poválečné migrace Romů v devadesátých letech 20. století, ve kterých se zároveň začal také rozvíjet výzkum poválečných dějin Romů jako samostatné badatelské pole. Sleduji v ní na prvním místě genezi interpretačního rámce poválečných dějin Romů v dobově specifických podmínkách, který silně ovlivňuje přemýšlení o této části historie Romů i do dalšího let (srov. například Jurová 2007). Zároveň se v ní zaměřuji na vznikající metodologickou debatu o povaze specifického omezení pramenné základy pro výzkum poválečných dějin Romů a možnostech jejího překonání (například Pavelčíková 1999, Nečas 1994, Hübschmannová 1999, 2003b). Na příkladu dvou základních proudů výzkumu poválečné migrace Romů pak představuji výstupy dobových výzkumů realizovaných na jedné straně s důrazem na využití klasických historických metod (například Pavelčíková 1999, Černý 2001) a na straně druhé s důrazem na využití metod orální historie (například Cichý 2003, Houdek 2008).

Ve třetí kapitole sleduji další nové trendy ve výzkumu poválečné migrace přibližně od prvního desetiletí 21. století. V první řadě se v ní soustřeďuji se na tři výzkumné projekty

soustřeďující se na shromažďování vzpomínek romských pamětníků na jejich poválečný život, které posouvají dosavadní přístup k výzkumu poválečné historie Romů a k zaměření analýzy získaných svědectví (Pavelčíková 2013; Sadílková a kol. 2010; Sidiropulu Janků 2013b, 2014). Vedle výzkumných projektů orientovaných výhradně na Romy ve třetí kapitole také sleduji další dva významné kontexty, ve kterých se poválečná migrace Romů na počátku 21. století začala v akademických textech objevovat – v kontextu nového přístupu k výzkumu dějin „komunistické diktatury“ v Československu (srov. Pullmann 2008, Spurný 2011) a poválečných přesunů obyvatelstva a dále v kontextu výzkumu migrace Romů z území českých zemí a Slovenska do západní Evropy po roce 1989 (například Grill 2012, Guy a kol. 2004, Synková 2003).

Ve čtvrté kapitole pak představuji případovou studii migrace vybrané skupiny Romů z jihovýchodního Slovenska do Brna, ve které zúročuji poznatky a metodologické debaty představené v předchozích kapitolách. S přihlédnutím k předválečné (srov. Nečas 1980, Gecelovský 1990) a válečné historii uvedené skupiny Romů sleduji, jakým způsobem se vyvíjely její lokální dějiny v kontextu poměrně masivního zapojení jejích členů do poválečné migrace do českých zemí. V centru mé pozornosti je přitom jak samotný vývoj v dané obci na Slovensku, tak i historie jednoho z migračních pohybů místních Romů, jehož výsledkem bylo ustanovení nové odnože jejich lokální skupiny v Brně jako nejvýznamnější cílové lokality jejich poválečné migrace. Dále se věnuji dalšímu vývoji situace těchto romských migrantů v Brně jako v jejich novém domově. Při zpracování jednotlivých podkapitol se soustřeďuji jak na možnosti rekonstrukci vývoje (části) uvedené lokální skupiny Romů v kontextu jejich vztahů s okolím ve třech různých místech vzájemně propojených migrací sledované skupiny Romů, tak i na představení emického náhledu na některé sledované jevy, včetně analýzy jazykových prostředků, pomocí kterých některé z těchto jevů pamětníci popisují. Při analýze shromážděných rozhovorů tematizuji i otázku okolností jejich vzniku a zvýznamňování či naopak potlačování některých vzpomínek, a zejména jejich vliv na charakter konstrukce výpovědí v souvislosti s interaktivitou rozhovoru a volenými narativními rámci.

Práce usiluje o obohacení dosavadního výzkumu ve třech oblastech, které níže podrobněji představuji.

2. Rozšíření dosavadních studií poválečné migrace Romů v Československu

K výzkumu poválečné migrace Romů bylo od padesátých až do konce osmdesátých let přistupováno s využitím různých metod, jejichž důležitou součástí byl vždy lokalizovaný etnografický/etnologický výzkum. Uplatňoval se v rámci výzkumu migrace na těch tématech, které byly dobově zkoumány ze synchronní perspektivy (například Davidová 1983, Guy 1977, Weinerová 1986). Od osmdesátých let též začíná vznikat proud sledující poválečnou migraci Romů z perspektivy diachronní (Haišman 1988, Davidová 1981), ovšem je výrazně upozaděn silným důrazem na etnografické zkoumání proměny kultury Romů v prostředí českých měst, sledující tedy důsledky urbanizace skupin Romů pocházejících ze slovenského venkovského prostředí v poválečných českých zemích (například Davidová 1986). Od devadesátých let je výrazně rozvíjen historický přístup ke zkoumání poválečné migrace Romů (například Pavelčíková 1999), kterému se někteří badatelé věnují i v současné době (Pavelčíková 2013; Sadílková a kol. 2010).

Důležitým výsledkem dosavadního výzkumu poválečné migrace Romů ze Slovenska do českých zemí je několik případových studií: Brno/Brněnsko (například Pavelčíková 2007b; Sadílková a kol. 2010), Český Krumlov/Českokrumlovsko (například Davidová 1983; Šebová 2009), Cheb (Votroubková 1982), Kladno (například Haišman 1988; Weinerová 1986), Hradec Králové (Uvizlová 2011), Praha (například Haišman 1987, Hudousková a kol. 2015), Ostrava/Ostravsko (například Davidová-Turčinová 1970; Pavelčíková 1999), Stříbro (Houdek 2008), Vsetín (Růžičková 2012) a západní Čechy/Rokycany (například Šebová 2006). Vznikla také jistá obecná představa o tomto procesu, na kterou se uvedené práce odkazují. Dosavadní výzkum se tedy soustředil především na sledování procesu migrace Romů ze Slovenska do průmyslových měst v českých zemích, okrajově byla dosud zkoumána migrace Romů do nově osidlovaného pohraničí a stejně tak i téma dopadů organizovaného přesunu Romů ze Slovenska do českých zemí v rámci kampaně tzv. rozptylu nežádoucích cikánských soustředění (1965-1968). Jen z hlediska typologie různých cílových lokalit poválečné migrace Romů do českých zemí, jsou dosavadní výsledky výzkumu značně neúplné.

Shodným rysem většiny dosud realizovaných případových studií poválečné migrace Romů je skutečnost, že tento proces sledují téměř výhradně pouze z perspektivy českých zemí a kontext vývoje v konkrétní lokalitě/lokalitách na Slovensku v podstatě ignorují anebo jej

zohledňují jen částečně. Jedinou dosavadní studií migrace Romů do českých zemí, vedenou z hlediska zdrojové lokality je studie Willa Guye (1977) realizovaná jako terénní výzkum dobově probíhající migrace na počátku sedmdesátých let. Ostatní práce maximálně jmenují konkrétní obec/obce, odkud Romové do sledované lokality v českých zemích přišli. Výrazným posunem jsou pak práce realizované na základě orálně historického výzkumu, které se věnují přiblížení základního dobového kontextu v okamžiku iniciace migrace (například Houdek 2008, Růžičková 2012, Šebová 2006, 2009).

Také moje případová studie využívá svědectví romských pamětníků jako základní, výchozí prameny. Zatímco z hlediska výše zmíněné typologie cílových lokalit migrace nepřináší výrazné rozšíření – ovšem zásadním způsobem rozpracovává případovou studii poválečného vývoje v Brně –, jeden z jejích metodologických přínosů je možné spatřovat v tom, že se detailně soustřeďuje nejen na historii sledované skupiny Romů ve zdrojové lokalitě před počátkem sledované migrace, ale i v následujících přibližně třiceti letech. To umožňuje lépe sledovat i další vztahy mezi tou částí místní romské populace, která ve zdrojové lokalitě migrace setrvala, a rodinami, které přesídlily do Brna, kontextualizovat tak i další vývoj migrace v následujících letech, a podat tedy celistvější obraz vývoje sledovaného lokálního společenství Romů. Vedle zdrojové a cílové lokality migrace se navíc zaměřuji také na jednu z tranzitních lokalit migrace v českých zemích. Tato část případové studie je cenná tím, že přibližuje jedno z nejstarších období poválečného migračního procesu, jenž probíhal ještě v době třetí republiky.

3. Příspěvek k debatě o dosavadních přístupech k interpretaci a výzkumu poválečných dějin Romů

V devadesátých letech došlo nejen k rozvoji výzkumu poválečné migrace Romů v Československu z historické perspektivy, ale i k rozvoji výzkumu samotných poválečných dějin Romů. Pozornost badatelů-historiků, kteří se tématu poválečných dějin Romů v devadesátých letech začali věnovat (zejména Nina Pavelčíková a Anna Jurová), vycházejících z klasických historických metod, a tedy ze zaměření na archivní rešerše a studium písemných pramenů zejména majoritní úřední provenience, se i vzhledem k uplatňovaným metodám zaměřila na zkoumání přístupu státních institucí k Romům

v období 1945-1989, jak na centrální úrovni, tak i na úrovni regionální. Uvedené studie vzhledem ke svému zaměření a pramenné základně představují v podstatě vnější část historie Romů. Zaměřují se jako na zásadní aktéry těchto dějin právě na správní úřady a další státní instituce a takto nahlížené „dějiny Romů“ předkládají – jak to trefně popsal Will Guy (1998/1975: 14-15) – především jako dějiny toho, co se Romům jako menšině dělo (viz například Pavelčíková 1999, 2004; Jurová 1993, 2007).

Paralelně k postupně formovanému výkladu dějin celé československé společnosti v letech 1948-1989 jako dějin útlaku a totálního ovládnutí společnosti „komunistickým režimem“ (srov. například Spurný 2011), pak i uvedené studie dějiny Romů dominantně interpretují jako dějiny, ve kterých Romové stáli v pozici pasivních objektů realizovaných politik nebo explicitně i v roli jejich obětí (například Jurová 2007), minimálně v tom smyslu, že radikální zvýšení jejich životní úrovně bylo vykoupeno zásadními ztrátami v sociokulturní oblasti (například Pavelčíková 2004, Hübschmannová 2000). Matěj Spurný, jako jeden ze skupiny historiků, kteří v posledních přibližně deseti letech prosazují nový přístup ke zkoumání dějin „komunistické diktatury“ v Československu zdůrazňujících nutnost detailnějšího rozčleňování jednotlivých aktérů v rámci homogenně nahlížených bloků „režimu“ a „ovládané společnosti“, ve své nedávné studii (2011) upozornil na přínosy, které tento nový náhled může mít i pro studium státního přístupu k Romům v poválečném období. Ve vztahu k zavedenému paradigmatu „režim“ versus „Romové“ se mu v jeho práci podařilo lépe strukturovat dynamiku vztahů na straně neromské části spolutvůrců „dějin Romů“ v daném období, otázku role Romů v popsáném procesu vyjednávání různých neromských stran v podstatě ignoroval.

Tématu aktérství Romů se naopak věnují výše jmenované historické studie zaměřené na zkoumání poválečných dějin Romů v Československu a státního přístupu k nim a další navazující texty historiků zabývajících se tématem poválečných dějin Romů jako samostatným tématem (například Pavelčíková 2001, 2004; Jurová 1993). Ty se ovšem aktérství Romů věnují výrazně v podstatě jen v těch dobách a oblastech, ke kterým jsou v archivech na centrální nebo vybrané regionálních úrovni dostupné písemné prameny, což ve výsledku znamená, že období, kdy se někteří Romové jako jedni z aktérů projeví, izolují do víceméně uzavřených období, a možné (dis)kontinuity jejich aktérství sledují jen okrajově

a především na příkladu elitní skupiny „zástupců Romů“, kteří s úřady na centrální a regionální úrovni vyjednávali ve prospěch Romů jako menšinové skupiny. Účast Romů na vývoji jejich situace na úrovni konkrétních lokalit v českých zemích nebo na Slovensku v poválečném období nebyla dosud zkoumána ve větším detailu.

Tuto část historických studií rozvíjí případová studie předkládaná v mojí práci svým zaměřením na sledování aktivit konkrétních Romů jako skupiny i jednotlivců, založeným na shromáždění a analýze výpovědí romských pamětníků, jež ale dále doplňuji dalšími písemnými prameny zejména regionální provenience. Skrze realizovanou regionální sondu tak poukazuji na možnost nepracovat s „Romy“ v historickém narativu jako s víceméně homogenní skupinou ovládaných „obyčejných/prostých“ Romů na jedné straně nebo elitní skupinou lidí, pocházejících z historicky integrovaných rodin, bojujících „proti režimu“ ve smyslu trvání na právech Romů jako národnostní skupiny, kterou jim KSČ odmítala přiznat. Místo toho studuji aktérství na úrovni vztahů členů konkrétní lokální skupiny Romů s majoritním obyvatelstvem v daném místě, respektive v důsledku migrace na několika místech na území českých zemí a Slovenska. Upozorňuji na příklady jejich aktérství ať už v domácí komunitě na Slovensku, tak i v cílové lokalitě jejich migrace. Na příkladu společenské angažovanosti některých členů této skupiny Romů v Brně ukazuji i možnosti zaplnění diskontinuit ve sledování (organizovaného) aktérství zástupců Romů při jejich jednání na centrální úrovni. Jako projev aktérství pak také navrhuji interpretovat i samotnou poválečnou migraci sledované skupiny Romů – coby projev jejich snahy využít dobových možností sociální mobility – zdůraznit tak paralelní výklad k interpretaci poválečné migrace, vyplývající ze studií zaměřených na sledování vývoje státní politiky vůči Romům v poválečném období, jako příčiny vzniku zásadních problémů na místní úrovni v českých zemích, jež byla důvodem zaměření pozornosti státních úřadů právě na Romy, na řešení jejich situace a na možnosti kontroly jejich pohybu.

Z dosud velmi omezeného vhledu do poválečného vývoje v konkrétních lokalitách na Slovensku lze dovozovat, že minimálně v některých lokalitách způsobovala výše zmíněná aspirace určité části Romů na vyšší sociální status a úsilí o její realizaci poměrně zásadní střet s postoji místních majoritních obyvatel (například Scheffel 2009, Hübschmannová 1970). Snaha o realizaci této aspirace s ní zde totiž byla spojená se snahou o narušení historicky

existujících interetnických hranic definovaných právě sociálním statutem a projevujících se mimo jiné v sídelní struktuře jednotlivých obcí, kde Romové žili. Přestože na různé strategie obrany místních majoritních obyvatel a úřadů způsobujících zásadní problémy v realizaci centrálně plánovaných kampaní zejména po roce 1958 upozorňovali badatelé již od šedesátých let (například Davidová 1965, Hübschmannová 1970), ani tento proces není dosud dostatečně popsán. Dosud existuje jen několik zevrubných studií poválečného vývoje konkrétního společenství Romů v konkrétní obci na Slovensku (například Scheffel 2009; Mann 1994). Studie poválečného vývoje ve vybrané slovenské obci předkládané v této práci je tedy také příspěvkem k rozpracování tématu poválečného vývoje konkrétních romských lokálních společenství na Slovensku v kontextu dopadů poválečné migrace a realizace centrálně plánované politiky, zohledňující nejen aspirace místních Romů, ale i možnosti využití nástrojů (v historických studiích dosud zhusta kritizované) centrální politiky na regionální/místní úrovni.

4. Metodologický přínos k rozšíření výzkumu poválečných dějin Romů

Metodologické otázky související s problémem pramenné základny používané při rekonstrukci „dějin Romů“ ve svých textech výrazně tematizovala ve vztahu k soudobým dějinám především Nina Pavelčíková (jako autorka do nedávna dominantně využívající právě klasické historické postupy – viz například Pavelčíková 1999, 2007a) a Milena Hübschmannová (jako autorka dlouhodobě pracující s výpověďmi romských pamětníků – viz například Hübschmannová 1999, 2003b), okrajově se jich dotkl i Ctibor Nečas (jako další historik stavící na klasických historických metodách – Nečas 1994). Všichni tito autoři shodně upozornili na fakt, že archivní materiály, se kterými se v rámci klasických historických metod vedení výzkumu pracuje, mají ve vztahu k možnostem výzkumu dějin Romů svá zásadní specifická omezení. Ta vyplývají ze skutečnosti, že dochované archivní materiály představují v drtivé většině písemné prameny majoritní provenience, navíc pocházející z působnosti správních úřadů, zaměřujících se na Romy jako na „problém“, který řeší. „Dějiny Romů“ tak přibližují z „vnějšku“, v případě materiálů centrální provenience ze „shora“, a slovy Mileny Hübschmannové „informují spíše o tom, kdo [tyto prameny] pořizoval, než o tom, ke komu se vztahují“ (2003b: 47). Na základě uvedených písemných pramenů je možné rekonstruovat

zejména základní sled jednotlivých nařízeních, v rámci kterých se (poválečné) dějiny Romů (v Československu) odvíjely, na základě různých typů majoritních pramenů regionální provenience je pak možné částečně konkretizovat způsob realizace centrálních nařízeních na úrovni regionů a také sestavit jistý vnějškový popis dobové situace Romů (srov. Pavelčíková 1999, 2004, 2007a). Na problém vnějškovosti těchto výsledků práce s majoritními prameny pak také zmínění historikové upozorňují jako na zásadní omezení. Ctibor Nečas (1994: 22) konstatuje, že majoritní prameny nedovolují přiblížit „postoje Romů“ a Nina Pavelčíková také tematizuje nemožnost nahlédnout skrze ně do vnitřního vývoje jednotlivých romských skupin a komunit (1999:7, 2004: 8). Právě tato omezení pak v podání obou historiků může překlenout právě využití orální historie. Oba tedy připouštějí nutnost využití svědectví pamětníků, zároveň jej ale odsouvají do jasně vymezených oblastí svého zájmu a práce.

Milena Hübschmannová šla ve svých úvahách o omezeních pramenné základny a možnostech jejího rozšíření s pomocí svědectví pamětníků na základě dlouhodobé zkušenosti se shromažďováním a analýzou takových výpovědí mnohem dále. Konstatuje, že z výše uvedených vnějších popisů utvořený obraz dějin Romů „vypěstovaný historiky“ vylučuje z kolektivní představy o dějinách Romů určité jevy, které však byly reálnou skutečností, mimo jiné a zcela zásadně například běžnou, nekonfliktní interakci Romů a lokálních majoritních společenství, jichž byli tito lidé součástí (2003b: 47-48). Právě v tomto bodě pak vidí zásadní přínos individuálních výpovědí pamětníků, protože odhalují tato „neznámá a nezvyklá fakta“, a tedy doplňují a dokreslují zvnějšku/shora utvořenou představu o dějinách Romů. Na základě konfrontace s písemnými prameny a dalšími výpověďmi je pak dle Hübschmannové (2003b: 48) možné dospět k jistému zobecnění konkrétně lokalizovaných zkušeností a tím nejen k zásadnímu rozšíření představy o „dějinách Romů“, ale i k lepšímu pochopení samotného vývoje dějin konstruovaných na základě písemných pramenů majoritní provenience jako celku. Z jejích publikací však vysvítá, že i pro období a území, kterým se na základě výpovědí romských pamětníků věnovala zejména (doba před druhou světovou válkou a během ní na Slovensku – Hübschmannová 1998, 2005) se soustředila především na vzájemné porovnávání získaných svědectví mezi sebou a co se týče konfrontace s archivními dokumenty, v podání Mileny Hübschmannové šlo především o konfrontaci s existujícími popisy centrálního státního přístupu, s centrálními nařízeními a vyhláškami. U nich pak na základě výpovědí pamětníků poukazuje na různé způsoby jejich

realizace, podobně jako to činí na základě písemných pramenů regionální provenience Nina Pavelčíková (např. 1999, 2004).

Na uvedenou metodologickou debatu k možnostem historického výzkumu dějin Romů moje práce navazuje ve dvou směrech, vedoucích k důsledné kombinaci písemných a orálně historických pramenů. Z přístupu Mileny Hübschmannové, jejíž jsem žačkou, vychází zejména důraz na práci se svědectvími pamětníků jako s výchozími historickými prameny, které jsou ovšem jen jedním z typů historických pramenů, se kterými ve své případové studii pracuji. Soustřeďuji se přitom na práci se svědectvími lokálně vymezené příbuzenské skupiny lidí pocházejících z jedné konkrétní obce na Slovensku. Takové vymezení zaručuje velkou míru vnitřní koherence získaných svědectví. Soustřeďuji se na jejich vzájemnou konfrontaci především v rámci lokálně úzce vymezené skupiny pamětníků a v omezené míře i s dalšími rozhovory s romskými pamětníky vedenými na téma poválečné migrace do českých zemí, pocházejících z odlišných lokalit na Slovensku a v současné době žijícími nejen v Brně, ale i v dalších obcích v České republice.

S ohledem na zhodnocení zásadního přínosu rešerší v regionálních archivech, který ve svých pracích podrobněji rozebrala Nina Pavelčíková (1999, 2004, 2007a) a v dosud bezprecedentní míře demonstroval Ctibor Nečas (2005), jsou pak druhou stěžejní částí mojí pramenné základy majoritní prameny regionální provenience, se kterými rozhovory s pamětníky jako prameny romské provenience konfrontuji.

Z metodologického pohledu představuje tedy moje studie výsledky první rozsáhlé aplikace syntetické metody stavící na heterogenní pramenné základně, a demonstruje význam orálně historických pramenů, ovšem pouze jako jednoho z typů pramenů, jakkoli zásadního, na základě kterých je možné poválečnou historii Romů studovat. Ověřuji ji na tématu poválečné historie konkrétní skupiny Romů a zároveň v prostředí celkem tří lokalit v českých zemích a na Slovensku jako míst, které spojuje právě historie jejich poválečné migrace. V kontextu dosud realizovaných případových studií poválečné migrace Romů do českých zemí se jedná o přístup ve své šíři dosud nevyužívaný.

Orální historii ve své práci tedy nepoužívám jen pro zaplnění bílých míst například v historii vybrané skupiny Romů ve zdrojové lokalitě jejich migrace na Slovensku nebo v historii Romů

v Brně tak, jak ji začali rekonstruovat předchozí badatelé (srov. například Gecelovský 1990, Palvečíková 2007b), nebo pro rekonstrukci historie dané skupiny Romů v Brně, která takové bílé místo představuje – a vzhledem k zásadní absenci relevantních písemných pramenů majoritní provenience by ji bez výpovědi pamětníků v podstatě nebylo vůbec možné přiblížit. Výpovědi pamětníků v mojí práci slouží pro základní organizaci sledování tématu poválečné migrace, kde mi právě jejich svědectví umožňují překonat problém diskontinuity pramenů majoritní provenience, a tedy sledovat poválečnou migraci vybrané skupiny Romů nejen kontinuálně v čase, ale i v komplexnějším geografickém přehledu. Svědectví pamětníků mi také pomáhají k cílenému odhalování dalších zdrojů písemných pramenů, které pak v konfrontaci s původními svědectvími rozšiřují možnosti interpretace obou typů těchto pramenů. Soustřeďuji se také na prezentaci některých rysů nativní perspektivy. Práce tak umožňuje nahlédnout do způsobu, jakým o poválečné migraci do výzkumu zapojení romští pamětníci uvažují a pomocí jakých slovních obrátů a narativních rámců a obrazů ji představují. Zároveň také prezentuje jejich sebepojímání jako členů lokálního společenství, do něhož integrálně patří a do způsobu budování takového patření v cílové lokalitě jejich migrace. Ve svém souhrnu moje práce vyzdvihuje význam orálně historických pramenů jako klíčových pro poznání poválečných dějin konkrétní lokální skupiny Romů, potažmo pro poválečné dějiny i jiných lokálních skupin Romů, pokud jsou využívány jako běžné historické prameny ve smyslu nutnosti jejich dalšího prověřování a konfrontování se sebou navzájem, ale i s dalšími písemnými prameny, a ve smyslu možnosti jejich využití jako vodítek pro další rozšiřování pramenné základny. Jak je patrné z textu Pavla Mückeho (2013: 298-299) není takové mnohostranné využívání orální historie z hlediska současného stavu výzkumu ničím novým. V kontextu výzkumu poválečné historie Romů v českých zemích, jakkoli v ní využívání orální historie má svoje místo, však dosud takto komplexně využita nebyla. Při zpracování svojí případové studie jsem se tedy zaměřila na demonstraci významu a možných přínosů důsledné kombinace obou těchto přístupů a svou práci tedy vnímám také jako příspěvek k rozšíření dosavadního způsobu výzkumu poválečných dějin Romů jako celku.

Literatura:

- CICHÝ, Marcel. 2003. *Historie rodu Cichých a Bánomových*. Praha. Diplomová práce Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, ústav jižní a centrální Asie, Seminář romistiky.
- ČERNÝ, Rostislav. 2001. *Romové v Mariánských Horách a Hulvákách (1945-71)*. Ostrava. Diplomová práce. Katedra historie, Filozofická fakulta, Ostravská Univerzita.
- DAVIDOVÁ, Eva. 1965. *Bez kolíb a šiatrov*. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo, 195 s.
- DAVIDOVÁ, Eva. 1981. K problematice osídlování českokrumlovského pohraničí po roce 1945 do začátku 50. let. In: *Zpravodaj koordinované sítě vědeckých informací pro etnologii a folkloristiku*, sv. 1, s. 72–105.
- DAVIDOVÁ, Eva. 1983. Proměny etnické skupiny Cikánů-Romů v rámci tvořící se lokální společnosti novoosídleného pohraničí po roce 1945 (na příkladě Českokrumlovska). In: *Zpravodaj koordinované sítě vědeckých informací pro etnologii a folkloristiku*, č. 2, sv. 5, s. 41-77.
- DAVIDOVÁ, Eva. 1986. Směry adaptace, asimilace či společenské integrace cikánského-romského obyvatelstva v pohraničním městě (na příkladě Českého Krumlova). In: *Materiály k problematice etnických skupin na území ČSSR*, sv. 3, č. 2., s. 4 - 26.
- DAVIDOVÁ-TURČÍNOVÁ, Eva. 1970. *Cikánské-romské etnikum v Ostravě (ekologická analýza a problém vývojových změn Cikánů-Romů v městském průmyslovém prostředí)*. 1. a 2. část. Praha/Ostrava, Výzkumný ústav výstavby a architektury, 148 + 172 s.
- GECELOVSKÝ, Vladimír. 1990. *Rómovia na Gemeri do roku 1945*. Okresné osvetové stredisko v Rožňave, Rožňava.
- GRILL, Jan. 2012. 'Going up to England': Exploring mobilities among Roma from Eastern Slovakia. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 38, no. 8, September 2012, pp. 1269-1287.
- GRULICH, T., HAIŠMAN, T. 1986. Institucionální zájem o cikánské obyvatelstvo v Československu v letech 1945-1958. *Český lid*, roč. 73, č. 2, s. 72-85.
- GUY, Will. 1977. *The Attempt of Socialist Czechoslovakia to Assimilate its Gypsy Population*. Nepublikovaná dizertační práce, University of Bristol.
- GUY, Will. 1998 (1975). Ways of Looking at Roma: The Case of Czechoslovakia (1975). In: *Gypsies: an interdisciplinary reader*. New York: Garland Publishing, 1998, s. 13-68.
- Guy, W., Uherek, Z. a Weinerová, R. (eds.). 2004. *Roma migration in Europe: Case studies*. Münster, LIT Verlag / Institute of Ethnology of the Academy of Sciences of the Czech Republic.

HAIŠMAN, Tomáš. 1987. Počet cikánského obyvatelstva v hlavním městě Praze ve výsledcích tzv. zvláštního šetření o cikánských rodinách. *Český lid* 74 (1987), č. 4, s. 209-214.

HAIŠMAN, Tomáš. 1988. K počátkům územních pohybů michalovských Romů do Kladna. In *Zpravodaj koordinované sítě vědeckých informací pro etnologii a folkloristiku*, č. 11, sv. 10, část. 1, s. 10-88.

HOUDEK, Lukáš. 2008. *Romové ve Stříbře. Případová studie – historie a sociolingvistická situace rodu Absolonů*. Bakalářská práce, Ústav jižní a centrální Asie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

HUDOUSKOVÁ, Romana, ORT, Jan, SADÍLKOVÁ Helena. 2015. *Romové v Praze*. (Texty k historii Romů v Praze po roce 1945). Praha sdílená a rozdělená. [Online] Multikulturní centrum Praha. [Cit. 10. 2. 2016] Dostupné z: <http://praha.mkc.cz/?topics=romska-praha>

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. 1970. Co je tzv. cikánská otázka. *Sociologický časopis* 6 (1970), č. 2, s. 105–118.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. 1998. Economic stratification and Interaction (Roma, an Ethnic Jati in East Slovakia). In: *Gypsies: an interdisciplinary reader*. New York: Garland Publishing, 1998, s. 233-270.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. 1999. Romové ve Slovenském státě ve vzpomínkách pamětníků. In: *Fenomén holocaust: sborník mezinárodní vědecké konference: Praha - Terezín, 6.-8. října 1999*. [Praha: s.n., 1999], s. 148-151.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. 2000. Slovesnost a literatura v romské kultuře. In: *Černobílý život*. Gallery, Praha, s. 123-148.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. 2003a. *Romistické studie*. Nepublikovaný soubor textů k habilitaci. Karlova univerzita, Filozofická fakulta, Praha.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. 2003b. Tři rozhovory s romskými pamětníky. *Romano džaniben*, 2003, jevend, s. 65-78.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena, ed. 2005. *Po židoch cigáni. I. díl, (1939-srpen 1944): svědectví Romů ze Slovenska 1939-1945*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 898 s.

JUROVÁ, Anna. 1993. *Vývoj rómskej problematiky na Slovensku po roku 1945*. Spoločenskovedný ústav Slovenskej akadémie vied v Košiciach, Goldpress. Bratislava.

JUROVÁ, Anna. 1996. *Rómska problematika 1945-1967, část 1-4*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

JUROVÁ, Anna. 2007. Problémy výskumu histórie Rómov na Slovensku (v Československu) ve 20. storočí. In: *Česko-slovenská historická ročenka*, s. 129-140.

- MANN, Arne B. 1994. Rómovia v Kremnici. *Romano džaniben* 1994, 4, s. 7-15.
- MÜCKE, Pavel. 2013. Deset krátkých zastavení nad možnostmi a mezemi české orální historie. *Dějiny – teorie – kritika*, 2013, č. 2, s. 296-301.
- NEČAS, Ctibor. 1980. Gemerští cikáni. *Obzor Gemera* XI (1980), č. 3, s. 165-167.
- NEČAS, Ctibor. 1994. Memoráty jako zdroj informací o dějinách Romů. *Romano džaniben* 1(1994), č. 1., s. 22-26.
- NEČAS, Ctibor. 2005. *Romové na Moravě a ve Slezsku (1740-1945)*. 1. vyd. Brno: Matice moravská, 475 s.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 1999. *Romské obyvatelstvo na Ostravsku (1945–1975)*. Ostrava, Ostravská univerzita, 152 s.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2001. Úspěchy jihomoravských Romů v padesátých letech. In: *Bulletin Muzea romské kultury* 10, s. 60-63.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2004. *Romové v českých zemích v letech 1945–1989*. Praha, UDVZK, 183 s.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2007a. K otázkám metodologického přístupu a terminologických problémů výzkumu slovenských a českých Romů ve 20. stol. In: *Česko-slovenská historická ročenka*. Brno, Masarykova Univerzita, s. 89–101.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2007b. Romové na Brněnsku v letech 1945-1958. *Bulletin Muzea romské kultury* 16, s. 96-103.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2008. Romové na Brněnsku v letech 1959-1968. In: *Bulletin Muzea romské kultury* 17, s. 151-156.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2013. Možnosti a meze integrace Romů – počáteční analýza metod a výstupů výzkumného projektu. *Romano džaniben* 20, č. 1, s. 35-72.
- PULLMANN, Michal. 2008. Sociální dějiny a totalitněhistorické vyprávění, *Soudobé dějiny*, 15. 2008, č. 3-4, s. 703-717.
- RŮŽIČKOVÁ, Alena. 2012. *Romské komunita ve Vsetíně*. Bakalářská práce, Ústav jižní a centrální Asie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- SADÍLKOVÁ, Helena. 2009. La littérature romani en République Tchèque : sources et état actuel. *Études tsiganes*, Hors-série n°1 (n°36), říjen 2009, p. 182-203.
- SADÍLKOVÁ, H., ZÁVODSKÁ, M., ZAPLETAL, T. 2010. *Výzkum romského osídlování Brna 1945-73*. Výzkumná zpráva. Dostupné z: http://www.romistika.eu/docs/ZZ_MSMT2010_Brno_Priloha-5_Vyzkumna-zprava_WEB.pdf

SCHEFFEL, David Z. 2009. *Svinia v čiernobielym. Slovenskí Rómovia a ich susedia*. Centrum antropologických výzkumov, Prešov.

SIDIROPULU JANKŮ, Kateřina. 2013b. Marginalizovaní pamětníci, marginalizované vzpomínky. Romští dělníci vzpomínají na příchod do českých zemí po druhé světové válce. In Soukupová, B.; Nosková, H.; Bednařík, P. In: *Paměť-národ-menšiny-marginalizace-identity I. Urbánní studia sv. 6*. Praha: Fakulta humanistických studií Univerzity Karlovy, 2013. s. 143-153.

SIDIROPULU JANKŮ, Kateřina. 2014. O leperiben. Partnerství, etnizace a orientalismus v aplikovaném výzkumu. *Biograf*, Časopis Biograf, roč. 59/2014, č. 59, s. 5-32.

SPURNÝ Matěj. 2011. *Nejsou jako my. Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Antikomplex, Praha.

SYNKOVÁ, Hana. 2003. *Čeští a slovenští Romové: hranice a migrace [rigorózní práce]*. Praha, EU FF UK, 110 s.

ŠEBOVÁ, Barbora. 2006. *Migrace slovenských Romů do českých zemí po roce 1945 (případová studie – usídlování Romů v Rokycanech mezi lety 1945 – 1952)*. Bakalářská práce, Ústav jižní a centrální Asie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

ŠEBOVÁ, Barbora. 2009. „Škola míru“ v Květušíně 1950-54 (a její pokračování na Dobré Vodě u Prachatic) – kritická reflexe v historickém kontextu 50. let. Diplomová práce, Ústav jižní a centrální Asie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

UHEREK, Zdeněk, WEINEROVÁ, Renata. 2004. Migrace do České republiky, sociální integrace a lokální společnosti v zemích původu. In: *Migrace do České republiky, sociální integrace a lokální společnosti v zemích původu: (prostor bývalého SSSR a slovenští Romové): výzkumná zpráva*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, s. 176-203.

UVIZLOVÁ, Radka. 2011. *Vývoj romského obyvatelstva v regionu Hradec Králové v letech 1945-65 očima dobových úředníků*. Diplomová práce, Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Katedra Historie, Ostrava.

VOTROUBKOVÁ, Iva. 1982. Základní informace k vývoji skupiny cikánského obyvatelstva v okr.Cheb. In: *Zpravodaj koordinované sítě vědeckých informací pro etnologii folkloristiku*, Příloha 6, s. 66–73.

WEINEROVÁ, Renata. 1986. Základní tendence proměn v materiální kultuře „michalovských“ Romů na Kladně (na příkladu stravy). In: *Zpravodaj koordinované sítě vědeckých informací pro etnologii folkloristiku*, č. 7, sv. 2, část 1, s. 152-157.